

[https://doi.org/](https://doi.org/10.15407/ugz2024.03.038)

10.15407/ugz2024.03.038

УДК 911.3:001.891]:001/32(477)ІГНАНУ(045)

Підгрушний Г. П., ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2116-8366>,

Нагірна В. П.

Інститут географії НАН України, Київ

Сектор територіальної організації суспільства Інституту географії НАН України: історія розвитку та наукові здобутки

У статті висвітлено наукову діяльність сектору територіальної організації суспільства за шістдесятирічний період з часу його заснування у 1964 р. і дотепер. Виділено три основних етапи у розвитку сектору: від часу заснування до 1991 р., коли був створений Інститут географії; з 90-тих рр. XX ст. до кінця першого десятиріччя XXI ст.; сучасний етап. По кожному із етапів охарактеризовано основну тематику досліджень, наукові здобутки, представлено головні наукові публікації. Особлива увага приділена зв'язку наукової тематики сектору із соціально-економічними процесами та геополітичною ситуацією в Україні та світі у відповідні історичні періоди. Розкрито тематику міжнародних наукових проєктів, в яких брали участь співробітники сектору. Показано особливості наукових досліджень сектору в умовах воєнного часу.

Ключові слова: територіальна організація суспільства, суспільно-географічні дослідження, виробничо-територіальні комплекси, полюси соціально-економічного зростання, метрополізація, лінія геополітичного розлому.

UDC 911.3:001.891]:001.32(477)IGNASU(045)

Pidgrushnyi, G. P., ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2116-8366>,

Nahirna, V. P.

Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

Sector of Spatial Organization of Society of Institute of Geography: History of Development and Scientific Achievements

The article highlights the scientific activity in the sector of spatial organization of society over the sixty-year period from the hour of its foundation in 1964 and until now. There are three main stages in the development of the sector: from the time of foundation until 1991, when the Institute of Geography was created; from the 90s of the 20th century. Until the end of the first decade of the XXI century; current stage. For each of the stages, the main research topics, scientific developments are characterized, and the leading scientific publications are presented. Particular attention is paid to the connection of scientific topics to the sector with socio-economic processes and the geopolitical situation in Ukraine and the world in recent historical periods. The topics of international scientific projects in which sector scientists participated were discussed. Showing the peculiarity of scientific research to the sector in the minds of wartime.

Keywords: spatial organization of society, socio-geographic research, production-territorial complexes, poles of socio-economic growth, metropolization, geopolitical fault line.

У шістдесятирічній історії розвитку сектору територіальної організації суспільства виділяється декілька періодів, які характеризуються значними науковими здобутками та вагомими теоретико-методичними і практичними досягненнями. Перший з них тривав від часу створення сектору до 1991 р., коли був заснований та оформлений організаційно Інститут географії НАН України. Сектор територіальної організації суспільства (перша його назва — відділ

економічної географії) було створено в 1964 р. під керівництвом академіка М. М. Паламарчука у Секторі географії при Інституті геологічних наук АН УРСР. Майже 24 роки М. М. Паламарчук очолював цей відділ, сформувавши основні напрями наукових досліджень та колектив науковців. У 1967 р. з переходом Сектору географії до Ради з вивчення продуктивних сил України АН УРСР відділ отримав нову назву — теорії економіки районів та економічної географії,

а з 1970 р. — назва відділу змінилась ще раз: теоретичних проблем економічної географії.

Головними напрямками досліджень цього періоду були: спеціалізація та розміщення основних галузей господарства, формування виробничо-територіальних комплексів, проблеми розвитку продуктивних сил економічних районів України. Особливого значення набуває вивчення впливу мінерально-сировинних ресурсів на формування промислових комплексів. Започатковуються фундаментальні теоретичні дослідження з питань формування територіальної структури матеріального виробництва, комплексотворення в промисловості. У наукових публікаціях цього періоду дано аналіз розвитку і розміщення промисловості України, висвітлено методологічні засади та головні напрями дослідження спеціалізації й комплексного розвитку основних галузей матеріального виробництва, включаючи сільське господарство, обґрунтовуються з економіко-географічних позицій перспективи їх розвитку.

Характерною рисою розвитку економіко-географічних досліджень зазначеного періоду є поєднання фундаментальних теоретичних напрацювань з вивченням конкретних питань розвитку й територіальної організації продуктивних сил. Особливо важливими є ґрунтовні дослідження процесів формування виробничо-територіальних комплексів як важливих утворень у територіальній організації виробництва. Найістотнішими результатами досліджень були опрацювання методів системно-структурного аналізу економічного району, вивчення його функціональної й територіальної структури. Велику увагу було приділено дослідженню внутрішньорайонних інтеграцій виробництв, зокрема районних циклів. Проводилося вивчення агропромислових територіальних комплексів, лісових і сільськогосподарських ресурсів. Чимало з'явилося розробок з питань формування промислових вузлів. Результати досліджень висвітлено в наукових працях, у тому числі монографіях [1–3 *та ін.*].

Ґрунтовні дослідження було проведено з питань поєднання процесів виробничого комплексотворення і формування систем розселення. Під керівництвом проф. Ю. І. Пітюренка було досліджено взаємозв'язок між територіальною локалізацією населення і розвитком виробничо-територіальних комплексів. Обґрунтовано функціонально-системну типологію міст та ієрархічно-структурну типологію систем міських поселень в Україні, виявлено також закономірності їх розвитку [4–5].

Протягом 1980–90-х років триває розроблення теоретико-методичних засад вивчення просторового розвитку суспільства, розгортається спектр конкретних досліджень, спрямованих на вирішення різних господарських завдань, що потребують суспільно-географічного обґрунтування. Це питання комплексного розвитку економічних районів, формування галузевих та міжгалузевих комплексів, територіальної структури виробництва, змін у системах розселення тощо. Також було поглиблено вивчення комплексів мінеральної орієнтації, машинобудівної галузі, виробництва товарів народного споживання і особливо агропромислових територіальних комплексів (праці М. М. Паламарчука, Г. В. Балабанова, І. О. Горленко, Н. І. Корольової, В. П. Нагірної, Я. Б. Олійника, П. О. Масляка, О. М. Паламарчука, І. М. Пушкαρα, Д. В. Сущевського, Р. О. Язиніної, Б. В. Дасюка). Результати досліджень опубліковані в монографії та серії статей [3 *та ін.*].

Особливо вагомим доробком науковців відділу у цей період було дослідження агропромислових комплексів, оскільки Україна завжди виділялася з-поміж інших країн потужним агротехнічним потенціалом, порівняно високою економічною ефективністю розвитку сільського господарства. Головні результати досліджень: визначення суті АПК як виробничо-територіального утворення, тісно пов'язаного з природним середовищем, соціальною сферою і споживчим попитом населення, в якому взаємодіють різні види господарської діяльності; типологія агропромислових комплексів; системно-структурний підхід у вивченні АПК різних типів та видів — спеціалізованих, регіональних, зональних, приміських; виявлення взаємозв'язку між територіальною організацією АПК і раціональним природокористуванням. З цих питань опубліковано монографії та низку наукових статей [6–8 *та ін.*].

Упродовж цього періоду вибір наукової тематики — відомчої й госпдогвірної, дисертаційних досліджень, дедалі більше наближувалися до потреб і запитів господарської діяльності, соціального розвитку. Головними вихідними методологічними позиціями при визначенні суті суспільно-географічних досліджень стали максимальне врахування сучасних природних і суспільних явищ, особливостей використання трудового потенціалу, тенденцій змін основних чинників розвитку господарства в умовах науково-технічних перетворень. Економіко-географічні дослідження цього періоду були спрямовані на опрацювання питань підвищення суспільної ефективності виробництва,

визначення пріоритетів господарського розвитку країни, раціональне та комплексне використання її території. У цей час була сформована концепція суспільно-територіального комплексотворення.

Другий етап розвитку сектору територіальної організації суспільства тривав від 1991 р. до кінця першого десятиріччя XXI ст. Цей період ознаменувався здобуттям Україною незалежності, складними та неоднозначними процесами переходу до ринкової економіки, усвідомленням екологічних пріоритетів розвитку суспільства, пошуком геополітичного вектору розвитку країни. Це значною мірою визначало тематику досліджень сектору. У зв'язку із розширенням предметної сфери досліджень відділ теоретичних проблем економічної географії отримує назву відділ суспільно-географічних досліджень.

У цей період науковцями сектору — І. О. Горленко, С. М. Малюком, Н. П. Лебідь, Л. Г. Руденком розроблено концепцію збалансованого розвитку території, обґрунтовано суспільно-географічні аспекти дослідження екологічної ситуації, розроблено науково-методичні основи типології регіонів з урахуванням взаємодії соціально-економічних і екологічних чинників. Таким чином було започатковано важливий напрям суспільно-географічних досліджень — збалансований економічний, соціальний і екологічний розвиток території [9]. Під керівництвом І. О. Горленко було виконано важливе наукове дослідження на тему «Географічні основи соціально-економічного розвитку території та формування її екологічної ситуації». Розвиток основних видів господарської діяльності, зокрема промисловості, паливно-енергетичного, лісовиробничого комплексів, АПК, розглядалися з позицій їх впливу на територію, її соціально-економічний розвиток та екологічну ситуацію в умовах перебудови економіки, інтенсивного використання ресурсів, посилення диференціації соціально-економічного розвитку регіонів. Результати досліджень представлено у працях І. О. Горленко, Г. В. Балабанова, Ю. Д. Качаєва, Н. І. Корольової, Н. П. Лебідь, С. М. Малюка, В. П. Нагірної, Г. П. Підгрушного, К. Г. Пироженко, Т. Є. Яснюк [8–11 та ін.].

У цей самий час науковці сектору брали активну участь у розробленні конструктивно-географічних засад раціонального природокористування в Україні під керівництвом чл.-кор. НАН України О. М. Маринича. В опублікованих фундаментальних монографіях [12–13] серед інших географічних напрямів велику увагу приділено економіко-географічним і соціальним аспектам

природокористування, опрацьовано економіко-географічні засади вивчення природно-ресурсного потенціалу. Виявлено особливості природокористування в різних видах господарської діяльності, включаючи промисловий і лісопромисловий комплекси, показано вплив природокористування на особливості розселення населення, сформульовано напрями еколого-географічного аналізу транспортних систем.

Одним із важливих напрямів були соціальні дослідження. Під керівництвом д. геогр. н. М. І. Фашевського розгортається вивчення життєдіяльності населення в період реформування економіки, розвитку соціальних процесів у державі. Основні результати досліджень викладено у науковій монографії [14] та серії статей з цієї проблематики. Найважливіші результати: розроблено теоретико-методологічні засади дослідження територіальної організації життєдіяльності населення, виявлено регіональні відмінності життєдіяльності населення України й відповідно проведено типізацію регіонів; дано аналіз життєдіяльності населення в локальних системах розселення, обґрунтовано механізми регулювання основних процесів життєдіяльності населення в умовах перехідної економіки.

У тематиці суспільно-географічних досліджень першого десятиліття 2000-х рр. чільне місце належало проблемам удосконалення територіальної організації господарства України в умовах переходу до ринкової економіки. Упродовж 1999–2002 рр. науковці сектору виконували тему «Трансформація господарства регіонів України і пріоритети регіональної соціально-економічної політики (географічний підхід)» (науковий керівник д. геогр. н., проф. Г. В. Балабанов). У результаті досліджень розроблено концептуальну модель регіонального розвитку України в умовах ринкової економіки, на цій основі обґрунтовано напрями удосконалення державної регіональної політики. За матеріалами досліджень опубліковано монографію [15], серію статей, підготовлено та подано до Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції доповідну записку. У цей самий період розроблено й опубліковано атлас «Україна. Промисловість та інвестиційна діяльність» (автори Г. П. Підгрушний та Ю. Д. Качаєв) [16] та ін. видання.

У період 2003–2005 рр. була виконана тема «Концептуальні засади вдосконалення територіальної організації господарства України у контексті активізації соціально-економічного розвитку регіонів» (науковий керівник д. геогр. н., проф. В. П. Нагірна). Внаслідок проведених досліджень

Співробітники відділу суспільно-географічних досліджень (зліва направо): сидять В. П. Нагірна, Ю. Д. Качаєв, Н. М. Пашинська, О. О. Денисенко, І. О. Горленко; стоять: І. Г. Савчук, М. І. Фащевський, В. О. Рогальська, Т. В. Дем'яненко, В. В. Бондар, Г. П. Підгрушний, Л. Ю. Шабашова, М. П. Немченко (2011 р.)

Співробітники сектору територіальної організації суспільства (зліва направо): сидять Ю. Д. Іщенко, В. П. Нагірна, В. В. Бондар; стоять: А. В. Марущинець, Т. В. Дем'яненко, Г. П. Підгрушний, І. Г. Савчук, Л. Ю. Шабашова (2017 р.)

Зустріч в Інституті географії Угорської академії наук:
(зліва на право): директор Інституту географії Угорської академії наук К. Кочіш,
старший науковий співробітник К. Коваль, завідувач сектору територіальної організації суспільства Г. Підгрушний,
директор Інституту географії НАН України Є. Маруняк (2019 р.)

Співробітники відділу суспільно-географічних досліджень (зліва направо): М. І. Фашевський, І. Г. Савчук, М. Д. Пістун,
Т. Ю. Мельніченко, Г. П. Підгрушний, І. О. Горленко, Т. В. Дем'яненко, Т. Є. Яснюк,
Ю. Д. Качаєв, В. О. Рогальська, М. П. Немченко (2008 р.)

було виявлено закономірності впливу територіальної організації виробництва на соціально-економічний розвиток та стан довкілля регіонів, розроблено напрями удосконалення територіальної організації основних видів господарської діяльності з метою активізації регіонального розвитку держави.

У наступні роки у зв'язку з посиленням інтеграції України у світову соціально-економічну систему актуалізувалися дослідження цієї проблеми

з позицій територіальної структури господарства і розселення населення країни. У 2006–2008 рр. було виконано дослідження «Особливості формування територіальної структури господарства і розселення населення у контексті світових суспільних процесів» (науковий керівник д. геогр. н., проф. В. П. Нагірна). В результаті виконання цієї теми обґрунтовано концептуальні основи формування територіальної структури господарства за умов ринку з урахуванням процесів глобалізації.

Виявлено зміни в основних галузях економіки та їх вплив на територіальну структуру суспільства, визначено напрями удосконалення територіальної структури господарства і розселення населення в Україні з урахуванням її інтеграції у світове співтовариство, опубліковано монографію [17].

У період виконання даної тематики Г. П. Підгрушним було розроблено концепцію стадійно-еволюційного розвитку регіонів та міст України, визначено роль промисловості у цьому процесі. За результатами дослідження Г. П. Підгрушним була захищена дисертація на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук та опубліковано монографію [18].

Основні етапи формування суспільної географії в Інституті географії НАН України у контексті історичного та суспільно-політичного розвитку держави в цей період знайшли відображення в монографії М. Д. Пістунa [19].

Серед чинників розвитку регіонів України й територіальної організації господарства і розселення населення особливої актуальності набули дослідження екзогенних факторів. Основними з них є умови та ресурси розвитку території, які формують її інтегральний потенціал. У зв'язку з актуалізацією цієї проблематики в 2009–2011 рр. розроблялася тема «Інтегральний потенціал території та пріоритети господарської діяльності регіонів України» (наукові керівники: д. геогр. н., проф. В. П. Нагірна та д. геогр. н., проф. Г. П. Підгрушний).

Методичні підходи та принципи оцінювання інтегрального потенціалу та його складових застосовано для здійснення суспільно-географічного аналізу інтегрального потенціалу території Київської області й типізації центрів соціально-економічної активності Київського Придніпров'я. Результати досліджень представлені у депонованій монографії [20].

У контексті виконання зазначеної тематики к. геогр. н., старший науковий співробітник Ю. Д. Качаєв активно розробляв новий, актуальний напрям інвестиційно-географічних досліджень. Значна увага в його роботах була приділена територіальним факторам банківської діяльності в Україні. Результати досліджень автора були викладені численних публікаціях, зокрема у [21–23].

Нинішній етап розвитку суспільної географії пов'язаний з реорганізацією та наданням відділу суспільно-географічних досліджень статусу сектору територіальної організації суспільства. Цей період ознаменувався складними соціально-економічними та геополітичними процесами, коли

євроінтеграційні наміри України зіштовхнулися з російськими неоімперськими зазіханнями та військовою агресією. Тематика роботи сектору в даний період значною мірою орієнтується на глобальні тренди територіальної організації суспільства та реалії воєнного часу.

Актуалізація проблем регіонального розвитку поставила на порядок денний необхідність дослідження чинників та засобів активізації розвитку міст та регіонів України. В руслі цих завдань у період 2012–2016 рр. була виконана накована тема «Формування полюсів соціально-економічного зростання в контексті регіонального розвитку України» (науковий керівник д. геогр. н., проф. Г. П. Підгрушний). Наукові результати отримані при виконанні цього дослідження впроваджено у Міністерстві розвитку громад та територій України, зокрема при розробленні Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 р. Результати дослідження за даною тематикою були викладено у багатьох публікаціях та в низці монографій [24–26].

Логічним продовженням тематики формування полюсів соціально-економічного розвитку в Україні стало дослідження процесів метрополізації та розвитку метрополісів і метрополісних регіонів як загальносвітових трендів у територіальній організації суспільства. Впродовж 2017–2021 рр. у секторі виконувалась тема «Передумови та перспективи формування метрополісних регіонів України» (науковий керівник д. геогр. н., проф. Г. П. Підгрушний). Отримані наукові результати були опубліковані в багатьох виданнях, зокрема у монографії [27]. Результати досліджень також були використані Комунальною організацією «Інститут генерального плану м. Києва» при розробленні Генерального плану м. Києва в 2019–2020 рр.

Крім основної тематики на цьому етапі в секторі виконувалися міжнародні наукові проекти. У 2012–2014 рр. за підтримки Вишеградського фонду виконувався міжнародний науково-дослідний проект «Міграції між Грузією, Молдовою, Україною та Вишеградськими країнами», в якому брав участь Г. П. Підгрушний. Було визначено соціально-економічні та суспільно-політичні передумови, структура й типи міжнародних міграцій України, роль Вишеградських країн в їх формуванні. Запропоновано напрями вдосконалення міграційної політики України. Результати дослідження відображено в колективній монографії [28], інших публікаціях авторів, доповідях на міжнародних конференціях.

У 2012–2015 рр. у рамках конкурсу спільних наукових проєктів НАН України — CNRS виконувався міжнародний науково-дослідний проєкти «Міські простори і мережі» (виконавці академік НАН України проф. Л. Г. Руденко, к. геогр. н. І. Г. Савчук). Було сформульовано теоретико-методологічні підходи до розуміння категорії «міжнародні функції міст» та проаналізовано існуючий досвід і їх типізації й класифікації; досліджено особливості прояву міжнародних функцій основних міст України в контексті міждержавних і зовнішньоторговельних зв'язків. За результатами досліджень опубліковано наукову монографію [29] і статті.

Впродовж 2013–2022 рр. у рамках угоди про наукове співробітництво між НАН України та Угорською академією наук в Інституті географії виконувались спільні україно-угорські наукові проєкти з питань дослідження соціально-економічної трансформації урбанізованих та сільських територій регіонів Угорщини й України у постсоціалістичний період; регіональних процесів і глобальних викликів в Україні та Угорщині після кризи 2008 р.; міграційних трендів та геополітичних викликів в Україні та Угорщині. Результати цих досліджень представлялися на багатьох міжнародних наукових форумах та в наукових публікаціях [30].

Початок російсько-української війни спричинив актуалізацію проблеми геополітики, територіальної ідентичності та їх впливу на розвиток міст і регіонів України. У 2019–2023 рр. при підтримці Норвезького дослідницького фонду в Інституті географії разом із університетом м. Осло (Норвегія), Київським національним університетом імені Тараса Шевченка та іншими організаціями виконувався Міжнародний проєкт «Українські міста на лінії геополітичного розлому: міська ідентичність, геополітика та міська політика». У рамках проєкту проводилися аспірантські школи, наукові семінари та конференції, результати досліджень представлені в ряді наукових публікацій [31–35].

Виклики та загрози повномасштабної війни істотно вплинули на тематику сучасних досліджень сектору територіальної організації суспільства. На період 2022–2025 рр. заплановано виконання теми «Функціональна структуризація території

України та її зміни в умовах російської військової інтервенції» (науковий керівник д. геогр. н., проф. Г. П. Підгрушний). В рамках цієї тематики заплановано розроблення концепцій функціональної структуризації території країни, обґрунтування її ролі та місця в реалізації регіональної політики й територіального планування. Основним акцентом має бути виявлення особливостей та форм трансформації функціонально-територіальної структури в умовах війни, дослідження сучасних компонентів функціонально-територіальної структури та їх змін в умовах російської військової агресії в Україні. Важливими напрямами дослідження є: виявлення змін у структурі й спеціалізації економіки країни, її регіонів та міст у зв'язку з руйнацією господарських об'єктів, інфраструктури, соціальної сфери, масштабних проявів урбіциду; дослідження демографічної ситуації, аналіз рівня зайнятості і можливості забезпечення трудовими ресурсами в умовах війни; дослідження експортно-імпортних операцій з метою максимально ефективного використання власних можливостей і ресурсів для забезпечення потреб населення і армії, особливо продовольством; максимальне врахування напрямів господарювання з метою досягнення ефективності соціально-економічного розвитку і підвищення рівня життя населення в умовах глобалізованого світу та інтеграції в ЄС.

Розвиток в Інституті географії НАН України суспільної географії як науки про територіальну організацію суспільства свідчить про її важливу роль у всіх галузях — економіці, соціальній сфері, розселенні населення, його зайнятості, природокористуванні тощо. Суспільно-географічні дослідження нерозривно пов'язані з актуальними проблемами, викликами та загрозами, які нині постають перед Україною в умовах повномасштабної війни. Оперативні та комплексні суспільно-географічні дослідження сприяють забезпеченню прийняття управлінських рішень щодо комплексного соціально-економічного розвитку території України, її окремих регіонів та населених пунктів; дають змогу виявити подальші тренди їх трансформації; здійснювати розроблення ефективних заходів оборонного та безпекового характеру, планування післявоєнної відбудови.

Література [References]

1. Palamarchuk, M. M., & Protsko, N. P. (1972). Theoretical foundations of the methodology of the study of the functional structure of the industrial complex of the economic district. *Naukova dumka. Kyiv*. 240 p. [In Russian]. [Паламарчук М. М., Процко Н. П. (1972). Теоретические основы методики исследования функциональной структуры промышленного комплекса экономического района. К.: Наук. думка, 1972. 240 с.]

2. Palamarchuk, M. M., & Tashchuk, K. O. (1974). Territorial structure of the industrial complex of the economic district. *Naukova dumka. Kyiv*. 127 p. [In Ukrainian] [Паламарчук М.М., Ташчук К.О. Територіальна структура промислового комплексу економічного району. К.: *Наук. думка*, 1974. 127 с.]
3. Palamarchuk, M. M. (1981). Territorial structure of production complexes: Monograph. *Naukova dumka. Kyiv*. 311 p. [In Russian]. [Паламарчук М.М. Територіальна структура производственных комплексов: Монографія. К.: *Наук. думка*, 1981. 311 с.]
4. Pityurenko, Ye. I. (1977). Territorial systems of urban settlements of the Ukrainian SSR. *Naukova dumka. Kyiv*. 204 p. [In Russian]. [Питюренко Е.И. Територіальні системи городських поселень Української ССР. К.: *Наук. думка*, 1977. 204 с.]
5. Pityurenko, Ye. I. (1983). Settlement systems and territorial organization of the national economy. *Naukova dumka. Kyiv*. 140 p. [In Russian]. [Питюренко Е.И. Системи расселения и територіальна організація народного господарства. К.: *Наук. думка*, 1983. 140 с.]
6. Palamarchuk, M. M. (1985). Territorial organization of agricultural complexes: Monograph. *Naukova dumka. Kyiv*. 304 p. [In Russian]. [Паламарчук М.М. Територіальна організація агропромислових комплексів: моногр. К.: *Наук. думка*, 1985. 304 с.]
7. Territorial systems in specialized agro-industrial complexes : Monograph. *Naukova dumka. Kyiv*. 1990. 160 p. [In Russian]. [Територіальні системи в спеціалізованих агропромислових комплексах : моногр. К.: *Наук. думка*. 1990. 160 с.]
8. Nahirna, V. P. (1995). Livestock-industrial complex of Ukraine (territorial organization and nature management) : Monograph. *Naukova dumka. Kyiv*. 150 p. [In Ukrainian]. [Нагірна В.П. Тваринницько-промисловий комплекс України (територіальна організація і природокористування) : моногр. К.: *Наук. думка*, 1995. 150 с.]
9. Gorlenko, I. A., Rudenko, L. G., Malyuk, S. N., & Lebed, N. P. (1991). Balanced economic, social and ecological development of the territory (economic and geographical aspects). *Kyiv*. 56 p. [In Russian]. [Горленко І.А., Руденко Л.Г., Малиук С.Н., Лебедь Н.П. Сбалансованне економічне, соціальне і екологічне розвиток території (економіко-географічні аспекти). К., 1991. 56 с.]
10. Gorlenko, I. A. (1994). Problems of complex territory development: Monograph. *Naukova dumka, Kyiv*. 296 c. [In Russian]. [Горленко І.А. (1994). Проблеми комплексного розвитку території : моногр. К.: *Наук. думка*, 1994. 296 с.]
11. Pyrozhenko, K. G. (1996). Forest production complex of Ukraine : Monograph. *Naukova dumka. Kyiv*. 163 p. [In Ukrainian]. [Пироженко К.Г. (1996). Лісовиробничий комплекс України : моногр. К.: *Наук. думка*, 1996. 163 с.]
12. Marynych, A. M. (1988). Constructive-geographic foundations of rational nature management in the Ukrainian SSR. *Kyiv Dnieper* : Monograph. *Naukova dumka. Kyiv*. 176 p. [In Russian]. [Маринич А.М. Конструктивно-географічні основи раціонального природопольовання в Українській ССР. Київське Придніпров'є : моногр. К.: *Наук. думка*, 1988. 176 с.]
13. Marynych, A. M. (1990). Constructive and geographical foundations of rational nature management in the Ukrainian SSR. Theoretical and methodological studies : Monograph. *Naukova dumka. Kyiv*. 200 p. [In Russian]. [Маринич А.М. (1990). Конструктивно-географічні основи раціонального природопольовання в Українській ССР. Теоретичні і методичні дослідження : моногр. К.: *Наук. думка*, 1990. 200 с.]
14. Fashchevskiy, N. Y., Paly, T. M., Nemchenko, M. P., & Starostenko, A. G. (1992). Territorial organization of life of the population : Monograph. *Naukova dumka. Kyiv*. 136 p. [In Russian]. [Фашчевський Н.И., Палий Т.М., Немченко М.П., Старостенко А.Г. Територіальна організація життєдіяльності населення : моногр. К.: *Наук. думка*, 1992. 136 с.]
15. Balabanov, G., Nahirna, V., Nyzhnyk, O. (2003). Transformation of the structure of the economy of Ukraine. Regional aspect : Monograph. *Millennium. Kyiv*. 404 p. [In Ukrainian]. [Балабанов Г., Нагірна В., Нижник О. Трансформація структури господарства України. Регіональний аспект : моногр. К.: *Міленіум*, 2003. 404 с.]
16. Pidgrushnyi, G. P., & Kachaev, Yu. D. (2003). Atlas. Ukraine. Industry and investment activity. *DNVP "Cartography."* Kyiv. 80 p. [In Ukrainian]. [Підгрушній Г.П., Качаєв Ю.Д. Атлас. Україна. Промисловість та інвестиційна діяльність. К.: ДНВП «Картографія», 2003. 80 с.]
17. Nahirna, V. (2010). Territorial structure of the economy and settlement in Ukraine : Monograph. *Academy of Labour, Social Relations and Tourism. Kyiv*. 280 p. [In Ukrainian]. [Нагірна В. Територіальна структура господарства і розселення в Україні : моногр. К.: *Акад. праці, соц. відносин і туризму*, 2010. 280 с.]
18. Pidgrushny, G. P. (2009). Industry and regional development of Ukraine : Monograph. *Institute of Geography of NAS of Ukraine. Kyiv*. 300 p. [In Ukrainian]. [Підгрушній Г.П. (2009). Промисловість і регіональний розвиток України : моногр. К.: *Ін-т геогр. НАН України*. 300 с.]
19. Pistun, M. D. (2009). Development of social geography in Ukraine in the 20th and early 21st centuries : Monograph. *Institute of Geography of NAS of Ukraine*. 123 c. [In Ukrainian]. [Пістун М.Д. (2009). Розвиток суспільної географії в Україні у XX — на початку XXI сторіччя : моногр. К.: *Ін-т геогр. НАНУ*. 123 с.]
20. Integral potential of the territory — theoretical and practical aspects of research : (2012). Monograph. *Institute of Geography of NAS of Ukraine. Kyiv*. Dept. of DNTB of Ukraine 04.07.2012, No. 22-Uk 2012. 464 p. [In Ukrainian]. [Інтегральний

- потенціал території — теоретичні та практичні аспекти дослідження : моногр. К.: Ін-т географії НАН України, 2012. Деп. в ДНТБ України 04.07.2012, № 22-Ук 2012. 464 с.]
21. Kachaev, Yu. D. (2000). Peculiarities of territorial development of the investment market of Ukraine. *Ukrainian Geographical Journal*, 3, 31–40 с. [In Ukrainian]. [К а ч а є в Ю. Д. Особливості територіального розвитку інвестиційного ринку України. *Укр. геогр. журнал*. № 3, 2000. С. 31–40.]
 22. Kachaev, Yu. D. (2000). Territorial processes in the banking sphere of Ukraine. *Ukrainian Geographical Journal*, 4, 23–29. [In Ukrainian]. [К а ч а є в Ю. Д. Територіальні процеси в банківській сфері України. *Укр. геогр. журнал*. № 4, 2000. С. 23–29.]
 23. Kachaev, Yu. D. (2005). Typification of the regions of Ukraine according to the features of investment activity. *Ukrainian Geographical Journal*, 4, 44–50. [In Ukrainian]. [К а ч а є в Ю. Д. Типізація регіонів України за особливостями інвестиційної діяльності. *Укр. геогр. журнал*. № 4, 2005. 44–50 с.]
 24. Mezentsev, K., & Pidgrushnyi, G. (2015). Challenges of the post-soviet development of Ukraine: economic transformations, demographic changes and socio-spatial polarization. The new geography of Europe. Understanding geographies of polarization and peripheralization. Perspectives from Central and Eastern Europe and Beyond. NY: Palgrave Macmillan. 252–269.
 25. Mezentsev, K. V., Pidgrushnyi, G. P., Mezentseva, N. I. (2014). Regional development in Ukraine: socio-spatial inequality and polarization: monograph. SE "Print Service." Kyiv. 132 p. [In Ukrainian]. [М е з е н ц е в К. В., П і д г р у ш н и й Г. П., М е з е н ц е в а Н. І. (2014) Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація : моногр. К.: ДП «Принт Сервіс». 132 с.]
 26. Pidgrushnyi, G. P. (2017). Formation of poles of socio-economic growth in the context of regional development of Ukraine : Monograph. Institute of Geography of NAS of Ukraine. DNTB of Ukraine. Kyiv. 261 p. [In Ukrainian]. [П і д г р у ш н и й Г. П. Формування полюсів соціально-економічного зростання у контексті регіонального розвитку України: кол.Моногр. К.: Ін-т географії НАН України; ДНТБ України, 2017. 261 с.]
 27. Pidgrushnyi, G., & Provotar, N. (2023). Formation of metropolitan regions of Ukraine: experience of Kyiv : Monograph. Institute of Geography of NAS of Ukraine. Kyiv. 209 p. [In Ukrainian]. [П і д г р у ш н и й Г., П р о в о т а р Н. Формування метрополісних регіонів України: досвід Києва:Моногр. К.: Ін-т географії НАН України, 2023. 209 с.]
 28. Pidgrushnyi, G., & Mezentsev, K. (2014). Ukraine: stable outflow and changing nature. Discovering migration between Visegrad countries and Eastern Partners. Budapest: HAS RCAES Geographical Institute, 191–201.
 29. Rudenko, L. G. (2015). Functions of cities and their influence on space : Monograph. Phoenix. Kyiv. 292 p. [In Russian]. [Р у д е н к о Л. Г. Функции городов и их влияние на пространство : моногр. К.: Фенікс, 2015. 292 с.]
 30. Pidhrushnyi, G. P., Koval, K. P., Molnar, Y. Y., & Homocki, E. (2017). Ukrainian-Hungarian borderland: possibilities and perspectives of development in the context of European integration processes. *Ukrainian Geographical Journal*, 4, 20–30. [In Ukrainian]. [П і д г р у ш н и й Г. П., К о в а л ь К. П., М о л н а р Й. Й., Г о м о к і Е. (2017). Українсько-угорське прикордоння: можливості та перспективи розвитку в контексті європейських інтеграційних процесів. *Укр. геогр. журнал*. № 4, 2017. С. 20–30.] DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2017.04.020>
 31. Pidgrushnyi, G., Kovály, K. (2022). Russian invasion of Ukraine in the light of frontier thesis. *Border and Regional Studies*. Volume 10, issue 1, 8–13.
 32. Gnatiuk O., Mezentsev, K., & Pidgrushnyi, G. (2022). Rethinking of identity under war: Pryazovia renaissance and regional centre ambitions in Mariupol before 2022. *Hungarian Geographical Bulletin*, 71 (3), 271–286.
 33. Gnatiuk, O., Mezentsev, K., & Pidgrushnyi, G. (2023). Travelling abroad and geopolitical preferences — case of Kharkiv, Dnipro and Mariupol, Ukraine. *Fennia* 201(1)/2023 XX–XX.
 34. Gnatiuk, O., Mezentsev, K., Pidgrushnyi, G. (2023). Nexus of Religion, Ethnicity, and Geopolitics — A Case of Geopolitical Fault-Line Cities in Eastern Ukraine. *Studia Regionalne i Lokalne*, 1(91), 56–70.
 35. Pidgrushnyi, G. P., & Sikorska, L. B. (2024). Destruction of Ukrainian Cities During the Russian Aggression (Socio-Geographical Analysis Based on Mariupol). *Ukrainian Geographical Journal*, 1, 30–39. [In Ukrainian]. [П і д г р у ш н и й Г. П., С і к о р с ь к а Л. Б. (2024). Нищення українських міст під час російської агресії (суспільногеографічний аналіз на прикладі Маріуполя). *Укр. геогр. журнал*, № 1, 2024. С. 30–39.]. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2024.01.030>

Стаття надійшла до редакції 05.08.2024

Для цитування [For citation]

Підгрушний Г. П., Нагірна В. П. Сектор територіальної організації суспільства Інституту географії НАН України: історія розвитку та наукові здобутки. *Укр. геогр. журнал*, № 3, 2024. С. 38–46. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2024.03.038>

Pidgrushnyi, G. P., & Nahirna, V. P. (2024). Sector of Spatial Organization of Society of Institute of Geography: History of Development and Scientific Achievements. *Ukr. Geogr. Zh. No. 3*: 38–46. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2024.03.046>